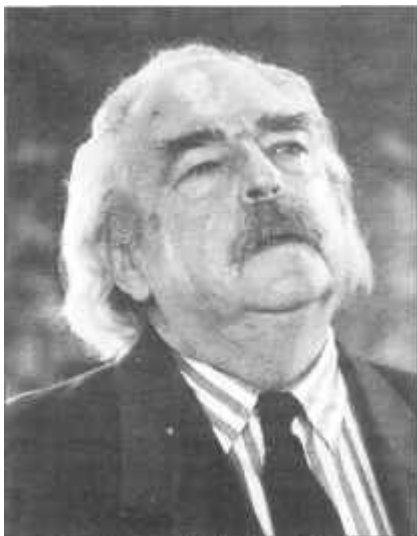

„Nem én voltam a kalandor, hanem a történelem”

MONOSZLÓY DEZSŐ (Beszélgetőtárs Tar Ferenc)

Monoszló Dezső

Monoszló Dezső (1923. Budapest) Ausztriában élő magyar (ró. 1946-ban diplomázott a Pázmány Péter Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Volt bányász, tengerész, kőműves, tanár, rádiószerelő és kiadványvállalati igazgató. 1968-ig Csehszlovákiában, 1968-tól Jugoszláviában és Ausztriában élt; jelenleg szigligeti lakos.

M. D. műveiből: Égből üzenek (1941), Égetett sienna (regény, 1944), A villamos alatt (válogatott elbeszélések (1958, 1962), Töltésszimmetria (1956), Tetovált anyagok (regény, 1966), Aranykor (válogatott versek, 1966), Menekülés Szodomából (regénytrilógia, 1975)

Péntek Imrével

Az író szigligeti házában teraszán beszélgetünk.

- 1946-ban kerültél Pozsonyba, s hu jól tudom, első köteted 1941-ben jelent meg. Hogyan éltél akkor?

- Gondolom, nem vársz tőlem nomenklaturikus életfelmondást! Én azt többször, szóban és írásban is kinyilvánítottam, ha ez nem hangzik nagyképpően, hogy kinyilvánítottam, próbáltam elmesélni, és másokat is meggyőzni, hogy tulajdonképpen az élet nem elmondható.

A nagyrealizmus kiváló képviselői még úgy gondolták, hogy az élet igenis végig mondható. Az ember megszületik, felnő, gyerekei lesznek és unokái aztán végül meg is hal, hogy kerek legyen a történet. Szóval az életnek ebben a folyamatosságában hiszek, abban, hogy valóban az egész életben hétfő után jön a kedd, szerda, holott ha az ember magával beszélget, rádöbben, hogy tulajdonképpen három időlelemmel állunk szemben állandóan, hogy minden beszélgetésünkhöz és gondolatunkhoz a múltunknak egy darabját is elhozzuk. Természetesen nem az egészet, csak amire emlékezünk, és valahol a jelen talaján állva, amit egyes filozófiai rendszerek tagadnak, hogy jelen nincs, mert a meg gondolt, az már múlt. Az írónak kell ilyen origó, ahonnan feltérképezi a világot, mert ez az ad hoc beszélgetés is véget ér, és akkor van az embernek egy csomó jövő felé kapaszkodó gondolata.

Na most, hogy miért nem végigmondható az élet, ahhoz kiindulhatnék abból, hogy az élet végeredményben két nagy finalitás közé szorult, a megszületés és meghalás finalitása közé. De míg a megszületés élményét hallottam dadáktól, szülőktől, a meghalás igéjét, már senkitől sem fogom hallani. Tehát, ha két szűk sorompó közé szorított életnek eleje és vége már eleve elmondhatatlan, akkor a közéje szorulttal is csinálnak kell bányáit.

Igaz ugyan, hogy minden életnek van története, iróilag főképpen, de azt hiszem, emberileg úgy jelenthet valamit, ha föl tudom szárnazni, hangulatba tudom ágyazni. Ez visszatekintve nem mindig sikerül, csak olyan emlékeim lehetnek pillanatnyilag, amelyek bennem ebben a pillanatban hangsúlyozottan élnek. Ezért életfelmondás helyett inkább elmondanék egy életrajzi verset, amelyben végeredményben sűrítve benne van az életem. Remélem, hogy a hangulati elemek is sokkal nagyobb intenzitással kitapinthatók, mint ha én arról beszélnék, hogy hol jártam elemibe, hol voltam középiskolában, hol végeztem jogot, stb. A végén azután rájönnek arra, hogy bár minden élet önmagában végtelen érdekes, alapjában véve egymásra hasonlít, és végtelenül unalmas is, ha nem felszárnazható azokkal a hangulati elemekkel, amelyeket én a legfontosabbnak tartok minden alkotó művészet számára.

Megpróbálom ezt a verset elmondani, amely talán azért is él bennem ilyen elefelejthetetlenül, mert életem egyetlen személynek ajánlott verse. Ezt sem valami irodalmi nagyságnak ajánlottam, hanem egy nagyon kedves tüdőgyógyász barátomnak, aki messze kívül esett az irodalmon, de életemnek közeli társa volt. 50 éves születésnapjára íródott ez a vers. Születésnapja után öngyilkos lett. A vers refrénjét bocsánatkérően egy búcsúlevélben visszaküldte. Az a címe, hogy

Incifinci

*Kezdetben persze
így beszéltek
velem is a csacska vének
incifinci pirinpinci
halottaimnak száma nagy*

*később aztán tinta penna
latin szótár térkép tarka
szedte-vette átkos kölyke
Gárdonyi vár a törökre
halottaimnak száma nagy*

*lányok jöttek
kettő három
az is lehet tizenhárom
szépek voltak rosszak voltak
a szívembe lopakodtak*

halottaimnak száma nagy

*verbuváltunk
barátságot
a vitákból ki se látszott
mennyi benne hűség érték
váll váll mellett víg leventék
mentünk amíg gyászra fordult
kis nagy harang mind megkondult
halottaimnak száma nagy*

*most már én is
incifinci
dúdolgatom pirinpinci
ugornék az árkon által
magamfajta kisbabákkal
halottaitok száma nagy*

Azt hiszem, hogy ebben a versben sűrítve kitapintható az egész életív, amelyet magam mögött hagytam, és azt hiszem, az embernek tényleg csak arról kellene szólni, ami éppen foglalkoztatja. Ezt a beszélgetést is arra kellene terelni, hogy mik öreg korban az ember elvárásai, még közelebről fogalmazva: a közeljövőben mik azok a feladatok, amiket el kellene végezni. Mert hiszen megzavarnám a belső gondolatvilágomat, ha most elvonatkoztatnék attól, ami a legközelebb van hozzám. Ezek a mindennapi nagy és kis tennivalók, ezek amik így az asztalt megszállják és azt sugallják nekem, hogy elsősorban ezekkel foglalkozzam.

És akkor azt kell, mondjam neked, hogy nemsokára szedem a sátorfámat és utazom Budapestre. Ott készül egy PEN konferencia, amelyre engem is felkértek felszólalónak, és ott, azt hiszem, nagyon fenékelt című előadást fogok tartani a dezintegráció kohéziójáról.

Na most, hogyha érdekel, mi volt ennek a címadásnak az inspirálója, sugallója, azt hiszem érdemes megemlíteni, mert majdnem anekdotikus történet.

A színhely Nyugat-Németország egyik kisvárosa. Ott székel és lehet, hogy mindmáig egy összeurópai intézet. Ennek az intézetnek a kettészakadt Németország szellemi egyesítése volt a feladata. Különböző szemináriumaira meghívott más nemzetiségű írókat is. Inkább elefántként. Elegáns mozdulattal kendőzve ennek a fő célkitűzésnek a szubsztanciáját. Mint ilyen, én is gyakran ellátogattam orosz és más barátokkal együtt ezekre a szemináriumokra. Az egyik ilyen szemináriumnak az volt a címe, hogy pozitív integráció. A berlini irodalomtörténész fiatal előadó azt fejtegette előttünk, hogy ennek a pozitív integrációnak a színevanonja a német nyelv minél tökéletesebb elsajátítása. Bennem valahogy eldőlt a bornyú ekkora korlátoltságtól és próbáltam megmagyarázni, hogy ha bármiféle pozitív integrációról lehet beszélni, akkor annak az útja egészen más. Az élő, aki a saját világát építi, ezzel a saját maga által és a saját eszközeivel fölépített világgal meg akarja ajándékozni a befogadó országot. Hogyha ebből az ajándékozási szándékból kincs lesz, akkor lehet beszélni bármiféle pozitív integrációról, de ennek az útja a negatív vagy pozitív dezintegráción keresztül vezet.

De van ennek a találkozásnak happy and-je is. A legközelebbi szeminárium címe: Pozitív dezintegráció lett. Ez az egyik ilyen gondolatsor, ami foglalkoztat, erről fogok beszélni.

A másik: Meghívtak a vajdasági magyarok Szabadkára, Újvidékre, hogy ott tartak irodalmi előadásokat. Ez az, amire, nem is szakmailag készülök, inkább a pillanat az, amelyet próbálok megfogni, pillanatnyi mondandómat, érzelmi világomat próbálom továbbadni. Már csak azért is készülök erre a találkozóra, mert a vajdasági kisebbségi életbe is beleszagoltam.

- *Éltél ott is egy évig.*

- Majdnem két évig.

- *Nincs nosztalgia?*

- Nosztalgia, ez egy különös szó. Magamban még nem szálaztam szét, hogy mit is jelent. Nosztalgiaim, ha ilyenek vannak, mindig emberekhez kötöttek. Ezt nehéz földrajzilag elhelyezni.

- *Éltél Budapesten, Pozsonyban, Újvidéken, Bécsben.*

- Azelőtt Erdély sem volt távol tőlem. Az első feleségem székely nő volt. Kolozsvárott volt az esküvő. Végeredményben ez a világ is közel áll hozzám. Egy vajdasági kiűnő fotográfus úgy mesélte el viccesen a helyzetemet: Monoszló az, aki közel száz éve barangol a Kárpát-medencében.

- *Az ÉS-ben úgy fogalmazol: „Nem én voltam kalandor, hanem a történelem”.*

- Ehhez azt hiszem neked és más kelet-európai embernek nem kell magyarázattal szolgálni. Inkább azt kellene mondanom, hogy különféleképpen lehetett reagálni a változó világra.

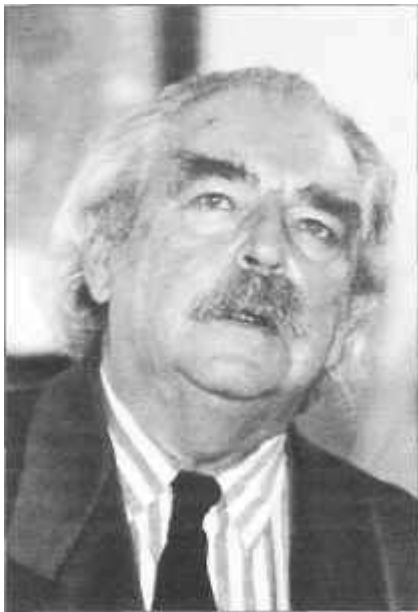
Minket ugyanis változó világ fogott közre. Különösen azt az évjáratot, amelyhez én is tartoztam. Ezt nagyon szerencsétlen évjáratnak tartom. Ugyanis úgy gondolom, hogy akik 1923-ban születtek, azok - mint én is azután - internátusokban nevelkedtek. Annak a régi világnak voltak társadalmi előnyei, mindenféle más olyan keretek, amelyeknek az ölelését, fészket kiélvezhettem volna. Erre már nem volt időm, mert jött egy újabb történelmi cezúra, amely engem ebből kiemelt. Legfeljebb csak az intézeti emlékek azok, amelyek a régi világhoz kötnek. Vagy természetesen, amit az ember hozzátanul vagy hozzáfűgyel az életből, a saját múltjából, azon kívül a magyar történelmi múltból is, az engem egyre inkább megdöbbsent. Végeredményben én is voltam fiatal ember, sőt kisiskolás is. Most gyötrődöm attól, hogy milyen volt akkor a történelmi szemlélet, a történelemoktatás, mi volt az, amivel megismerkedtünk magyar múltunkból. Egy biztos, hogy ezt a félremagyarázott, rosszul előadott, szűkre szabott múltat, ezt szintén az életünk részének tartottuk. Nagyon kevés olyan osztálytársam volt, aki ne lett volna tisztában az I. világháború eseményeivel. Lehet, persze, hogy egysugallatúan, szűkre szabottan, egyetlen magyar nézőpontjából. Mindenesetre volt egy kíváncsiságunk egy előttünk való kötődéshez. A ma fölött fiataloknak nincs meg ez a visszapillantó figyelmük vagy kíváncsiságuk. Természetesen a ma embere nem hasonlítható ahhoz a reneszánsz intellektuellhez, aki úgy érezte, hogy markában lehet tartani a világ ismeretét. Amivel még rendelkezhetünk, az a reneszánsz kíváncsiság, hogy nyitottak legyünk a beláthatatlan jelen dzsungelének a becserkészéséhez. Szóval ez az, ami időnként foglalkoztat. Valószínűleg idegesít, hogy én ilyen szurrealista módon beszélgetek, de ezt meg kell szokjad, mert nem vagyok hajlandó, csak olyan kérdésekre válaszolni, amelyek engem foglalkoztatnak.

Laczkó Andrással

- Mért pont újvidékre mentél 68-ban?? Milyen érzésekkel mész vissza?

-**Ezt** a kérdést már sokan feltették nekem a 68-as menekültek közül, akik az ott is maradtak. Lehet, hogy voltak mások is, akik keresztlül mentek akkor Jugoszlávián, a prágai tavasz letörése után, de tudom, hogy mi voltunk az egyetlenek, akik ott maradtunk. Miért pont Újvidékre, miért nem nyugatra, ha már elindulunk? Hogy ezt is irónikus keretbe zárjam: még pár évvel ezelőtt, nagy Jugoszlávia felbomlása előtt Vajdaság rendezett egy Monoszlóy-szimpóziumot.. A rendező azt mondta: Monoszlóynak két zseniális cselekedete volt, az egyik, amikor a Vajdaságba jött, a másik, amikor a Vajdaságból távozott. Visszapergetve az eseményeket, nagyon könnyen meg tudom magyarázni neked a Vajdaságba való indulásunkat, egy fiatal élettárrsal, akivel nekivágtunk. Ugyanis rengeteg minden szólt a Vajdaság mellett. Jóformán minden jelentős alkotóját ismerem a vajdasági életnek. Nemcsak az irodalmi életnek és nemcsak szűkre szabottan a vajdasági magyar életnek. Voltak más szerb, horvát alkotók is, akikkel már kapcsolatban voltam, hiszen néhány versemet és prózámot lefordították. Csehszlovákiában betiltott vagy egyáltalán el sem indított regényem a Tetovált angyalok, először a Vajdaságban jelent meg, a Magyar Szóban, folytatásokban. Így vették át a magyarországi magyar lapok. Mű után ez Magyarországon és a Vajdaságban lefutott, engedélyezték Csehszlovákiában is a megjelenését. Több versem, még mielőtt a Vajdaságba érkeztem volna, megjelent különböző magyarországi lapokban szerb-horvát nyelven is. Tehát én valahol úgy indultam a Vajdaságba, hogy választok magamnak egy közeget, ahol megint körül leszek véve magyar olvasókkal, magyar hallgatókkal. És nem Nyugatra indultok, amely számomra ismeretlen volt, hiszen nyugati kapcsolatokat nem is merem fenntartani. Csehszlovákiában nagyon sokáig elzárva éltem. Számomra annak idején - Amerikát akkor még nem ismertem - volt bennem egy banális elképzelés, leegyszerűsítése a világnak. Számomra Jugoszlávia majdnem Amerikát jelentette. Akkor úgy láttam a vajdasági kisebbségi életet, hogy az ott élő magyarok több jogot élveznek, mint a magyarországi magyarok. Mindenkinek világútlevele volt, mehettek ahova akartak. A Magyar Szó hétfégi száma olyan nagyságban jelent meg, mint a Népszabadság.

irodalmi esten

- Azután mégis eljöttél.

- Tudniillik, kiderült, hogy én vendégként a Vajdaságban nem élhetek, hiszen vannak vajdasági irodalmi igények is, és szeretnék engem irányítóként is bekapcsolni. Viszont az én státuszom megoldása bizonyos politikai problémákat rejtett magában. Kommunista országból kommunisták országba menekülve menedéjog nem létezett. Igaz, hogy a vajdasági önkormányzat és autonómia ezt a problémát is megoldotta. 50 éves letelepedési engedélyt kaptunk. Amely, akármilyen optimista is vagyok, bőven elég lett volna az életemhez.

- **Nem** is ez volt az, amely a Vajdaságból továbblépésre kényszerített. Egyszer egy belgrádi fogadáson egy ismeretlen úriember megszólított, és megkérdezte tőlem, hogy

- Író úr, tudja-e, hogy '56 is volt?

- Igen, tudom.

- Azt is tudja, hogy akkor is menekültek? Mit gondol, hányan maradtak itt?

- Azt nem tudom.

- Senki.

- '68 is volt, akkor is menekültek. Mit gondol ki maradt itt?

- Nem tudom.

- Egyedül Ön."

Miután az életem elég sajátosan fejlődött, ekkora különlegesség azért nyomasztóan hatott rám. Ezen a különlegességen elgondolkodtam. Éppen akkor érkezett a bécsi PEN klubtól egy meghívás, felolvasó estre. Rádöbentem, hogy én ebben az új világban huzamosabb ideig nem tudok építő módon létezni. Akár irodalomirányító szerepben is, hiszen nem kapom meg az összes feltételeket, mondjuk rögtön egy jugoszláv útívet stb. Ahol ugye lapot szerkeszteni, kiadó vállalatot irányítani legalábbis azzal a kiindulóponttal jár együtt, hogy az ember azonos legyen a többiekkel. Ebből az azonosságból legyen kiemelve, nem pedig egy másik közegekből odaszármazottan diktálják irodalmi ízt vagy irányításak.

- Ezek után átköltöztél Bécsbe.

- Még hozzá télvíz idején, decemberben kabát nélkül, mert ugyan búcsúzó szándékkal, de nem elmondva, hogy elhagyom Jugoszláviát, Bori Imrécék háza elől, a kocsimból kilopták a télikabátomat. Hosszú idő után jelezte valaki, hogy a télikabát megkerült, mehetünk érte, de akkor már nem szántuk rá magunkat egy jugoszláv útra.

- Most Szigligeten vásároltatok nyaralót, többé-kevésbé hazaköltöztetek.

- Nem nyaralót vásároltunk, hanem házat. Miután feleségem a letelepedési engedélyt is megkapta, a ház nem nyaralóként szolgált nekünk. Nem is honfoglaló szándékkal vettük birtokba, hanem egy természetes fészekként, ahol megint egészen közvetlenül öle körül a magyar nyelv, amely, ha még élek - bízom benne - újabb sugalló erő lesz a további munkásságomhoz.

Fodor Andrásval (Gelencsér Ferenc felvételei)